

etničke i demografske promjene u Istri, Rijeci i Dalmaciji nakon Drugoga svjetskog rata i prikazuje kako su jugoslavenske statistike dokumentirale te preobrazbe. Giuricin analizira sedam popisa stanovništva provedenih od 1945. do 1991. te ističe povijesne, demografske, nacionalne i društvene prilike toga vremena i proces asimilacije manjine u narednim godinama. Nadalje, razmatra i demografska kretanja novijega doba s naglaskom na „nacionalne popise stanovništva“ iz 2001. (Hrvatska) i 2002. (Slovenija), ali i glavna obilježja i metodološke aspekte popisa iz 2011. godine. Rad nadopunjuje 21 tablica.

Biserka Budicin

***Histria antiqua*, sv. 21, Pula 2012., 665 str.**

U sedamnaest godina izlaženja godišnjaka *Histria antiqua* Međunarodnoga istraživačkog centra za arheologiju s glavnom urednicom Vesnom Girardi Jurkić i agilnim međunarodnim uredništvom (E. Marin, R. Matijašić, A. Rendić-Miočević, Isabel Rodà, G. Rosada, F. Tassaux, M. Zaninović) tiskan je dvadeset i jedan tematski svezak pod visokim pokroviteljstvom UNESCO-a. Ovaj izuzetan nakladnički pothvat, rijedak u europskim i svjetskim arheološkim znanstvenim sredinama, redovitoga izlaženja u studenome svake godine (od 1995.), dobio je osobito priznanje mnogih stranih arheoloških ustanova, sveučilišta i znanstvenika.

Dvadeset i prvi svezak *Histrije antique* posvećen je temi 17. međunarodnoga arheološkog savjetovanja (*Navigare necesse est. Od prapovijesti do ranog srednjeg vijeka*), koje je održano u Puli, Medulinu i Rovinju 2011. godine. Nakladnik je ovoga godišnjaka s nedavno preminulom urednicom Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Centar za arheološka istraživanja, Međunarodni istraživački centar za arheologiju Brijuni-Medulin), a sunakladnik Društvo za povijest i kulturni razvitak Istre.

Nakon tradicijskoga „Uvodnika glavne urednice“ na hrvatskom i engleskom jeziku u okviru glavne teme objavljeno je 15 priloga stranih znanstvenika (plovidba u kamenom dobu, prijevoz mramora rijekama i plovidba Dunavom, prekomorska trgovina u Brigeciju, trgovačke veze Dacije s Istrom, uvoz prokoneškoga mramora u Varnu, pomorska trgovina preko

Jadrana između južne Italije i Makedonije, Oktavijanova mornarica u ratu s Ilirima, plovidba i luke duž obale Atlantika u antici, trgovina rijekama i morem u Hispaniji, antički i srednjovjekovni svjetionici Sredozemlja i dr.) i 26 radova hrvatskih suradnika (jadranske plovidbene rute, antička pomorska plovidba i pomorske veze, pristaništa i lučki uređaji, pomorske rimske vojne baze, problematika plovidbe i trgovine na širem kopnenom području te hrvatskim rijekama Savom, Dravom, Kupom, Murom, Dunavom i Neretvom).

U okviru rubrike „Novitates“ objavljeno je 13 priloga s rezultatima novijih arheoloških kopnenih i podmorskih istraživanja u kojima se pojavljuju suradnici iz hrvatskih i stranih ustanova, što ujedno pokazuje novi trend međunarodne suradnje na polivalentnim projektima u zemlji i inozemstvu, posebno na onima vezanima za podvodnu (pomorsku) arheologiju na Jadranu uz suvremeniji (i tehnički opremljeniji) pristup arheološkim otkrićima i mogućnostima konzervacije nalaza.

U prvu skupinu znanstvenih članaka stranih autora objavljenih u godišnjaku s obzirom na specifičnosti prijevoza morem i rijekama mogu se uvrstiti radovi sljedećih autora: Erwin Pochmarski iz Graza („Transport of Marble on the Land or by River in SE-Noricum and Western Pannonia“, 29–36) napisao je prilog sa značajnom bibliografijom temeljen na istraživanju W. W. Müllera provedenom na mramoru s antičkih lokaliteta Virun, Flavija Solva i Celeja u Noriku i Petoviona u zapadnoj Panoniji uz konstataciju da su mramori iz Gummerna na Pohorju i ostalih kamenoloma u bližem okružju bili prevoženi do odredišta uzvodno i nizvodno rijekama, osobito Dunavom; László Borhy iz Budimpešte („Hinweise aus Schifffahrt und Fernhandel in *Brigetio*, Komárom/Szöny, Ungarn“, 37–48) smatra da je antički Brigecij bio položajem predodređen za plovidbu Dunavom, gdje su uz zidine grada postojala građena pristaništa i da je s obzirom na nalaz tegula sa žigom *C(lassis) F(lavia) H(istrice)*, tj. „Flavijevska dunavska flota“, postojala plovidba i prekomorska trgovina rijekom do Crnoga mora; Aleksander Minčev iz Varne („From Proconnesos to Odessos: Unfinished Roman Marbles From Odessos and Marcianopolis, 2nd-3rd c. AD“, 49–60) objavljuje nekoliko mramornih nedovršenih spomenika iz gradova rimske provincije Donje Mezije (Varna, Devnja) proizvedenih iz prokoneškoga mramora i uvezenih preko luke u Varni; Vera Bitrakova Grozdanova iz Skoplja („Trgovina Jadranom između južne Italije i Makedonije od 6. do 1. st.

pr. Kr.“, 61-72) analizirajući arheološke nalaze iz Lihnida, Trebeništa, Sinda, Pele, Ajge i Tesalonike smatra da su od arhajskog do ranoga imperijalnog razdoblja Kandavinskim putem, kasnije *Vijom Egnatijom* u Makedoniju stizali italski proizvodi iz obrtnih centara Apulije i Kampanije (keramičko posuđe, jantarni i zlatni nakit); Francis Tassaux iz Bordeauxa („Ports et navigation en Aquitaine romaine – note bibliographique“, 73-83) utvrđuje da nisu poznati brojni antički lučki i priobalni uređaji na sjeveru Gironde, između Loire i Pireneja, ali zahvaljujući epigrafskoj građi poznato je da je postojala intenzivna trgovina između Bordeauxa, Rajne i rimske provincije Britanije, što ukazuje na hijerarhiju luka i brodarenje atlantskom obalom Akvitanije; Isabel Rodà de Llanza („El comercio de los mármoles en Hispania“, 85-91) objavila je kompleksan pregled trgovine mramorom u Hispaniji, naročito u njezinim glavnim mediteranskim lukama Tarragoni (*Tarraco*) i Cartageni (*Carthago Nova*), kako onih uvezenih, tako i onih vadenih na Iberskom poluotoku i zatim izvoženih po cijelom zapadnom Sredozemlju tijekom rimskoga doba; Exhlale Dobruna-Salih iz Prištine („Rijeka Danubius – značaj plovnog puta za uvoz skulpture u Dardaniji tijekom rimskog doba“, 315-326) razmatra značaj antičkoga plovnog puta Dunavom, koji je za uvoz skulptura i mramornih blokova bio povezan rijekama Moravom i Timokom, što se uočava otkrićima spomenika u sjevernodardanskim središtima *Timacum Minus* (Ravne; grupa kultne mramorne skulpture istočnjačkoga i grčko-rimskoga panteona) i *Naissus* (Niš; mramorni blokovi za obradu kipova kultne namjene grčko-rimskoga i autohtonoga panteona).

Druga skupina objavljenih znanstvenih radova stranih autora razlikuje se polivalentnim sadržajima na osnovnu temu godišnjaka: Marjeta Šašel Kos iz Ljubljane („The Role of the Navy in Octavian’s Illyrian War“, 99-104) temeljem pisanih izvora antičkih povjesničara (Apijan, Dion Kasije i dr.) smatra da je vojno brodovlje tijekom Oktavijanovoga Ilirskog rata (35. – 33. pr. Kr.) odigralo važnu ulogu na moru i na rijekama u akcijama koje su kretale iz Akvileje, Pule i Senja te na Savi i Dunavu; Vassiliki Gaggadis-Robin iz Aix-en-Provencea („Remarques sur le navire mythologique Argô“, 153-159) analizira ikonografske prikaze broda Argo (vaze, reljefi, slike, sarkofazi) u okviru mitološkoga konteksta i literarnih izvora, od kojih najstariji potječu iz 5. st. pr. Kr., o konstruiranju broda u nazočnosti Atene s više epizoda legende o Argonautima; Guido Rosada i Marco Zabeo iz Padove („...Stagna... *inrigua aestibus maritimis*... sulla laguna di Venezia ovvero su

un comprensorio a morfologia variabile“, 241-262) bilježe analizu rezultata paleoambijentalnih ispitivanja uz rekonstrukciju paleogeografskih značajki mletačke lagune u antičko doba definirajući podatke iz sustavnih istraživanja u Geografskom informacijskom sustavu uz rekonstrukcije lagunarnoga krajolika i mogućnosti antičke plovidbe; Naser Ferri iz Prištine („Nekoliko epigrafskih svjedočanstva o plovidbi i štovanju božanstva vodâ u Gornjoj Meziji“, 307-313) prema sačuvanim natpisima datiranim između 1. i 4. st. posl. Kr. utvrđuje postojanje dijelova rimske provincijske flote s posadama na Savi i Dunavu, koja je djelovala kao *Classis Flavia Pannonica* do Singiduna i *Classis Flavia Moesia* sa sjedištem u Viminaciju; Aleksandra Nikoloska iz Skoplja („The Sea Voyage of Magna Mater to Rome“, 365-371) rekonstruirala, temeljem četvrte Ovidijeve knjige *Fasti*, plovidbu frigijske božice Magna Mater simbolično nazvanim brodom *Navis Salvia* iz Male Azije u rimsku luku Ostiju te njezin dolazak i doček s predstavnicima politički utjecajnih obitelji, a što je potaknulo ekspanzionističku rimsku politiku prema Istoku; Sébastien Bully i Morana Čaušević Bully iz Dijona („Saint-Pierre d'Ilovik. Une station maritime majeure du nord de l'Adriatique, de l'Antiquité au Moyen-Âge“, 413-426) u okviru su međunarodne suradnje na otoku Sv. Petar kraj Ilova geodetskim snimanjem otkrili građevinske ostatke maritimne vile rimske obitelji Kornelija, akvilejskoga edila i kvatuorvira, za koju lokaciju smatraju da je s obzirom na pogodan položaj bila „robni centar“ pomorskih putova i prijevoza prema Senju i Trsatu te otocima Rabu i Krku od rimskoga doba sve do srednjega vijeka; Giulia Boetto i Corrine Rouse („Traditions régionales d'architecture navale en Adriatique à l'époque romaine“, 427-441) objavljuju pregled novih studija brodske arheologije u kojem naglašavaju primjere otkrića brodskih ostataka na jadranskom području i u Noriku, s time da je evidentan suživot antičkih brodograđevnih tradicija prilagođenih različitim potrebama plovidbe, gdje je postojala razlika između morskih i riječno-morskih šivanih lađa zapadne jadranske obale i lađa s istočne obale, tako da se može govoriti i o specifičnim podskupinama u okviru općega naziva „rimsko-padske“ brodograđevne tradicije; Baldassare Giardina iz Bologne („*Navigare necesse est: il faro tra mondo antico e medioevo*“, 443-457), poznati istraživač antičkih i srednjovjekovnih svjetionika, utvrđuje da su svjetionici kao orijentacijske točke pri plovidbi na moru bili poznati već u doba Feničana na Sardiniji, u Španjolskoj i sjevernoj Africi, a u razdoblju arhajske Grčke na Tazu, da je aleksandrijski svjetionik

ujedno bio i osmatračnica, kao i da su svjetionik imale Tiberijeva *Villa Iovis* na Kapriju i Herodova palača u Cezareji te razmatra doseg svjetala takvih svjetionika koji su se za osvjetljavanje koristili drvom, uljem, smolom ili bitumenom.

Znanstveni prilozi hrvatskih autora mogu se također načelno podijeliti u četiri skupine: prvi su oni koji obrađuju plovidbu, komunikaciju i trgovinu morima i rijekama (posebno Jadranom), drugi razmatraju antičke kulture i mitološke legende vezane uz plovidbu, treći obrađuju nalaze pomorskih baza, pristanišnih instalacija i brodolome, a četvrti se bave praktičkim i teoretskim postavkama plovidbe i priredbama na vodi.

Prvu skupinu domaćih autora u godišnjaku otvara članak Mithada Kozličića iz Zadra („Adriatic Sea Routes from the Antiquity to the Early Modern Age“, 13–20), nedavno akademika Akademije znanosti i umjetnosti Bosne i Hercegovine, koji sublimira antička i srednjovjekova znanja, umijeća, pravce i mogućnosti plovidbe Jadranom s obzirom na maritimna i konstrukcijska svojstva brodovlja te nedovoljno izgrađene lučke infrastrukture onodobnoga jadranskog akvatorija; Marin Zaninović iz Zagreba („Neke posebnosti antičkog prometa duž istočnog Jadrana“, 21–28), s pozivanjem na povjesničara Ivana Lucića iz 17. stoljeća, donosi tri osnovne jadranske antičke plovidbene linije: otvorenim morem za veće lađe, između dalmatinskih otoka manjim brodicama zbog sigurnije trgovačke plovidbe i uz obalu za lokalne potrebe, s time da ističe strateški gradinski nadzor plovidbenih putova (Liburnija, Histrija, Dalmacija) i kopneno povezivanje s unutrašnjošću izgradnjom Dolabelinoga sustava prometnica u rimskoj provinciji Dalmaciji; Siniša Bilić-Dujmišić iz Zadra („*Taciti... Miracula Cursum, Luc., Phars. 4, 425*“, 105–111) na osnovi stiha pjesnika Lukana (*Čudo nečujne plovidbe*) pokušava obaviti rekonstrukciju splavi na kojoj su prilikom evakuacije stradali Cezarovi auxilijarci Opitergini u bitci kraj otoka Krka 49. pr. Kr. za vrijeme građanskoga rata između Cezara i Pompeja; Emilio Marin iz Zagreba („Mogućnosti pomorske komunikacije starokršćanske Salone“, 123–128) temeljem korpusa starokršćanskih salonitanskih natpisa od 4. do 7. st. smatra da su mnogi pojedinci u gradu bili stranci koji su se koristeći se pomorskim komunikacijama doselili u Salonu i dopremali dekorativni građevni materijal iz cijeloga Sredozemlja, posebno tzv. Justinijanovom trasom uzduž istočnojadranske obale; Eva Katarina Glazer i Danijel Štruklec iz Zagreba („Solomon's Navy in the Context of Maritime Trade

Relations in Iron Age South Levant“, 161-168) uz pomoć arheoloških i literarnih izvora tumače odnose između Izraela i pojedinih naroda u kontekstu pomorsko-trgovačkih veza na prostiru južnoga Levanta u željezno doba ističući ključni značaj Salomonove mornarice kao produžetka trgovačkih veza i kopnenih putova u istočnom Mediteranu; Klara Buršić-Matijašić iz Pule („Istra na prapovijesnim pomorskim putevima“, 203-214) smatra na temelju nalaza da su istarske gradine poput Monkodonje, Nezakcija i Picuga prerasle u jaka prapovijesna središta zahvaljujući trgovini i kontaktima pretpostavljenim pomorskim putovima u istočnom Jadranu; Maja Miše iz Splita („Trgovački kontakti dvaju jadranskih obala krajem 4. i u 3. st. pr. Kr. na primjeru slikane keramike“, 231-240) utvrđuje uvoz crvenofiguralne i drugih vrsta keramike u drugoj polovici 4. st. pr. Kr. iz novoutemeljenih radionica u Salentu, Peuceciji i Dauniji na istočnu obalu Jadrana; Ivančica Pavišić iz Zagreba („Putovi i komunikacije kroz sjeverozapadnu Hrvatsku tijekom brončanog doba“, 263-277) u otkrivenim ostavama bakrenih i brončanih predmeta u rijekama, na sprudovima i u obližnjim naseljima uočava pravce kontinentalnih ili riječnih putova sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju kulture polja sa žarama; Hrvoje Manenica iz Zadra („Antički fluvijalni lokaliteti u dolini Neretve“, 179-291) donosi pregled nekih arheoloških lokacija (otočić Osinj, Dobruške glavice, Komin, Vlaka, Vid-Narona) na području donjega toka Neretve, gdje je u antici prolazio plovni put od Jadrana k unutrašnjosti; Vlasta Begović iz Zagreba i Ivančica Schrunk iz Minnesote („The Role of Maritime Villas in Seafaring in the Adriatic“, 327-344) polazeći od tvrdnje da su rimske maritimne vile od 1. do 6. st. predstavljale odrednicu u pejzažu i da su bile istaknute pomorske orijentacijske točke u akvatoriju istočnoga Jadrana navode njihove lokacije i pretpostavljene funkcije (opskrba, smještaj brodova i dr.); Jasminka Ćus-Rukonić iz Cresa („Antički plovidbeni putevi i luke na cresko-lošinjskom području“, 395-400) obrađuje antička lučka pristaništa i plovidbene pravce cresko-lošinjskoga arhipelaga od 3. st. pr. Kr. do 6. st.; Zrinka Serventi iz Zadra („Važnost otoka Ilovika i Sv. Petra za plovidbenu rutu duž istočne obale Jadrana u svjetlu novijih istraživanja“, 401-412) koristila se rezultatima arheološkoga istraživanja Ranka Starca na Iloviku tijekom 2009., koja su potvrdila značaj akvatorija i kanala između Sv. Petra i Ilovika za plovidbene pravce i sidrenje, što se odrazilo i na razvitak ovih otoka tijekom antike i ranoga srednjeg vijeka.

Druga je skupina članaka u godišnjaku, uz već navedene radove stranih autora (V. Gaggadis-Robin, N. Ferri, A. Nikoloska), posvećena antičkim kultovima i mitološkim legendama vezanim uz plovidbu morem i rijekama: Vesna Girardi Jurkić („Ancient Cults as Patrons of Seafaring and Seafarers in Istria“, 129-152), uz bogatu bibliografiju i dvadesetjednu iscrpnu katalošku jedinicu, predstavlja relativno malobrojne nalaze istarske epigrafske i spomeničke građe vezane za antičke kultove kao zaštitnike pomorstva i pomoraca; Ante Rendić-Miočević iz Zagreba („Rivers and River Deities in Roman Period in the Croatian Part of Pannonia“, 293-305) obrađuje, na osnovi povijesnih izvora, arheoloških nalaza i antičkih natpisa, prometovanje rijekama (Mura, Drava, Dunav, Sava, Kupa, Bosut) uza štovanje i zaštitu riječnih božanstava, koja su ponekad ujedno bila personificirani likovi božanstava rijeka; Lucijana Šešelj iz Zadra („Antička pomorska svetišta: *promunturium Diomedis*“, 355-364) otkrićem pomorskoga svetišta na rtu Ploče zaključuje, s obzirom na brojne zavjetne darove i posvetni natpis na grčkom jeziku i pismu, da se radi o jadranskoj lokaciji posvećenoj Diomedu, grčkom junaku i božanskom zaštitniku pomoraca, kojemu su posjetitelji bili pomorci koji su plovili duž istočne obale Jadrana u helenističko vrijeme; Inga Vilogorac Brčić iz Zagreba („Navisalvia, the Saviour of Cybele's ship“, 373-379) temeljem grčkih i rimskih vrela razmatra predaju o prijenosu kulta Velike Majke Bogova, frigijske Cibebe, 204. pr. Kr. iz Pergama u Rim (Ostija), gdje se brod nasukao na pličine ušća Tibera te je odsukan uz molitvu matrone Klaudije Kvinte, koja je zatim divinizirana na tri rimska žrtvenika s posvetom *Navisalvia* (Ladospasiteljica).

U trećoj skupini, koja obrađuje nalaze pomorskih baza, pristanišnih instalacija i brodolome, Anamarija Kurilić iz Zadra („Roman Naval Bases at the Eastern Adriatic“, 113-122) nastoji locirati položaj rimskih vojnih pomorskih baza i pravce djelovanja na istočnom Jadranu, osobito uzduž hrvatske obale i na otocima (Salona, Osor, Murter, Zadar i dr.), Mate Parica iz Zadra („Nekoliko primjera lučkih instalacija antičkih kamenoloma na dalmatinskim otocima“, 345-353) donosi rezultate terenskih pregleda i zaštitnih istraživanja (pristaništa, rampe za ukrcaj kamena, način rada antičkih kamenoloma) triju antičkih otočnih lokaliteta (Sestrunj, Dugi otok, Brač), Vesna Zmaić iz Zagreba („Bizantski srednjovjekovni brodolomi u podmorju istočnog Jadrana“, 471-482) obrađuje nalaze kasnobizantskih amfora datiranih u 13. i 14. st. s dva srednjovjekovna brodoloma (rt

Stoba kod Mljeta, otočić Merara na ulazu u uvalu Stari Trogir), Marija Buzov iz Zagreba („Is Mljet – Melita in Dalmatia the Island of St. Paul’s Shipwreck“, 491-505) obrađuje i pokušava sadržajno odgovoriti na pitanje problematike brodoloma sv. Pavla u vodama jadranskoga otoka Mljeta uz navođenje i komentiranje autora i djela za i protiv teze o Mljetu kao mjestu ove pomorske havarije.

Četvrta skupina objavljenih članaka bavi se praktičkim i teoretskim postavkama plovidbe i priredbama na vodi. Zlatko Đukić iz Osijeka („Odnosi u trgovačkoj navigaciji starog vijeka“, 169-176) razmatra povijesno-pravne odnose u trgovačkoj mornarici koji su zavisili od stege na brodu, odnosa kapetan – brodovlasnik – trgovac – zajmodavac u svezi dobiti i mogućih plaća na plovidlu, Sineva Kukoč iz Zadra („*Spondylus gaederopus* u neolitičkim kulturama na istočnom Jadranu“, 177-202) koristeći se obrađenim nalazima ove školjke u neolitičkom naselju Barice kod Benkovca upotpunjuje njegovu pojavu u neolitiku istočnoga Jadrana kao dijelu europskoga fenomena nakita, razmjene i simbolike, Martina Blečić-Kavur iz Rijeke („Plovidba duž *Caput Adriae*: plovidba svijetom?“, 215-229) na temelju otkrivenih elemenata nakita i nošnje kasnoga brončanog doba ukazuje na međukulturalnu globalnu povezanost kao posebno obilježje kulture područja *Caput Adriae* i njegova zaleđa, što u prenesenom smislu znači „plovidbu onodobnim Svijetom“, Marin Buovac iz Zadra („Postanak i razvitak naumahija na prostoru Rimskog Carstva“, 381-393) kronološki i topografski klasificira fenomen antičkih naumahija s posebnom pozornošću na priredbe u sklopu rimskih amfiteatara, Valentina Zovko iz Zadra („Tajne srednjovjekovnih moreplovaca“, 483-490) parcijalno razmatra srednjovjekovnu vještinu plovidbe temeljenu na antičkom nasljeđu, smatrajući da su se pomorci orijentirali oslanjajući se danju na terestričku navigaciju, a astronomsku noću, te navodi navigacijska dostignuća Arapa, Normana i Kineza, koja prerastaju u teorijsku znanost.

Poznato je da su u rijeci Cetini i u Cetinskoj krajini pronađeni rano-srednjovjekovni mačevi. Jedan takav novootkriveni mač obrađuje Ante Milošević iz Splita („Novi mač iz Koljana u svjetlu kontakata s nordijskim zemljama u ranom srednjem vijeku“, 459-470), uz argumentiranu pretpostavku da je izrađen u nordijskim (vikinškim) radionicama u drugoj polovici 8. st. te da je u istočnojadransko zaleđe morao dospjeti u vrijeme doseobe Hrvata, koja se krajem toga stoljeća odvijala pod karolinškim nadzorom.

Tradicijski se u godišnjaku *Histria antiqua* objavljuju u posebnoj rubrici („Novitates“) najnovije spoznaje o arheološkim otkrićima i radovima na najstarijoj kulturnoj baštini. Tako grupa istraživača – u sastavu: Vesna Girardi-Jurkić, Kristina Džin i Aleksandra Paić iz Pule te Zrinka Ettinger-Starčić iz Maloga Lošinja – timski obrađuje rezultate i numizmatičke nalaze iskapanja 2011. na poluotoku Vižula kod Medulina („Vižula kod Medulina. Rezidencijska maritimna vila: istraživačka kampanja 2011.“, 509-523), a Igor Miholjek iz Zagreba donosi izvješće o podmorskim ostacima arhitekture na tom poluotoku („Podmorsko istraživanje antičkih ostataka arhitekture na Vižuli. Kampanja 2011.“, 525-631). Ida Koncani Uhač i Marko Uhač iz Pule izvješćuju o podmorskom nalazu 2008. ostataka prapovijesnoga broda spajanoga tehnikom šivanja („Prapovijesni brod iz uvale Zambratija. Prva kampanja istraživanja“, 533-538), a Luka Bekić u okviru programa Međunarodnoga centra za podvodnu arheologiju u Zadru i Hrvatskoga restauratorskog zavoda u Zagrebu donosi pregled potopljene arhitekture i brodoloma istarskoga podmorja („Najnovija podvodna rekonosciranja podmorja Istre“, 581-597). Zrinka Ettinger-Starčić iz Maloga Lošinja objavljuje četverogodišnji pregled lošinjsko-creskoga podmorja u okviru suradnje Lošinjskoga muzeja, Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda i Ronilačkoga centra Specijalne policije Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske („Rekonosciranje lošinjsko-creskog podmorja. Rezultati sustavnog pregleda od 2008. do 2011. godine“, 623-631), dok Mato Ilkić i Mladen Pešić iz Zadra podmorskim istraživanjem 2009. lociraju arheološke ostatke rimske luke kod Biograda („Prilog poznavanju rimske luke na položaju Bošani nedaleko od Biograda na Moru“, 639-547), a Igor Mihajlović iz Zagreba izvješćuje o trogodišnjem lociranju (2010. – 2012.) brodoloma s teretom kamenih elemenata i sarkofaga kod Sutivana („Antički brodolom sa sarkofazima kod Sutivana na otoku Braču“, 649-655).

Značajni su prilozi Rite Auriemma iz Leccea o arheološkim istraživanjima na podvodnim nalazištima uzduž južne obale Apulije, na donjem Jadranu i u Jonskom moru posljednjih godina („Nuovi dati della costa Adriatica e Ionica del Salento“, 539-556) te Paole Ventura i Valentine Degrassi iz Trsta o rimskim lučkim uređajima iskopenim 2010. u tršćanskom Parku sv. Lucije („Nuovi dati sulle strutture portuali di Trieste: gli scavi 2010 nel Park S. Lucia di Trieste“, 557-569).

Rezultati međunarodne suradnje u podmorskom istraživanju vidljivi su iz izvješća istraživanja u Savudrijskoj vali grupe autora: Ide Koncani Uhač iz Pule, Rite Auriemma iz Leccea, Darija Gaddija, Alfonsa Cristiana, Alessandra Dell'Anna i Stefana Furlanija iz Trsta („Savudrijski zaljev: luka i priobalje u rimsko doba“, 571-579) te prilog Giulije Boetto iz Aix-en-Provencea i Irene Radić-Rossi iz Zadra u okviru projekta *Cissa antiqua* zadarskoga Odjela za arheologiju Filozofskoga fakulteta i francuskoga Instituta Centre Camille Jullian na Pagu („Šivani brod u uvali Caska na otoku Pagu: rezultati istraživačke kampanje 2011.“, 609-622). Giovanni Distefano i Giusy Ventura iz Scoglitte predstavili su nalaz plovila za prijevoz kamena (*navis lapidaria*) iz Numidije, otkrivenoga 1973. uz obalu Sicilije, s predmetima kojima se koristio brodski drvodjelac za popravak oplata broda tijekom brodarenja („Riparare e navigare. Un carpentiere a bordo? Utensili del relitto delle nave delle colonne di Camarina, Sicilia“, 633-638).

Tradicijski i u ovom svesku godišnjaka grupa međunarodnih istraživača – Marie-Brigitte Carre i Corinne Rousse iz Aix-en-Provencea, Francis Tassaux iz Bordeauxa i Vladimir Kovačić iz Poreča – podnosi izvješće o godišnjim rezultatima istraživanja zapadnoga krila keramičarske radionice u Loronu i podvodnim nalazima ribljega vivarija u zaljevu Busuja kod Poreča („Lorun-Loron et Busuja-Bossolo, Poreč-Parenzo, Istria. Les campagnes de recherche 2011“, 599-608).

Dvadeset i prvi svezak godišnjaka *Histria antiqua* posljednji je koji je uredila nedavno preminula Vesna Girardi Jurkić uz svestranu organizacijsku suradnju tajnice izdavača Kristine Džin. Evidentno je da se radi o kontinuitetu nakladničke zrelosti na međunarodnoj razini realizirane vrsnim tematskim člancima eminentnih stranih i hrvatskih suradnika, što ukazuje na primjeren doprinos hrvatskoj arheološkoj publicistici i europskoj arheologiji općenito. Rezultat je tim značajniji jer godišnjak tematiziranu problematiku i nova arheološka otkrića aktualizira i tako pridonosi daljnjim znanstvenim i stručnim razmatranjima objavljenih tematskih članaka, koji su ujedno paradigma za daljnje uočavanje i rasčlambu podataka radi postupnoga sintetiziranja u nove viševrsne i višeznačne cjeline. Objavljeni radovi često su citirani u mnogim stranim časopisima te je za pohvalu najava dovršetka „Bibliografije“ dosad izišlih članaka, iz koje će se na najbolji način moći iščitati broj suradnika i značaj njihovih tema.

Umjesto zaključka dobro je parafrazirati i dopuniti dio teksta iz uvodnika glavne urednice, koja kaže da dosada publiciran 21 svezak časopisa u sedamnaest godina izlaženja pokazuje – usprkos europskoj i svjetskoj recesiji – ekspanziju znanstvenih i stručnih istraživanja i otkrića, koja iščitavaju dalju i bližu prošlost te ukazuju na život i tijekove civilizacijskih promjena na našem planetu.

Treba vjerovati da će redovita daljnja izdanja godišnjaka, zamišljenoga i realiziranoga kroz tolike godine po glavnoj urednici, i nakon njezinoga odlaska, pod njezinim motom s vrijednim međunarodnim uredništvom i nadalje biti žižom istarske i hrvatske arheologije, koja će svijetliti u europskim znanstvenim i kulturnim krugovima.

Mirko Jurkić

***Zbornik Lovranščine*, knjiga 2, Lovran: Katedra Čakavskog sabora Lovran, 2012., 344 str.**

Mjesto u podnožju Učke ponovno se našlo u žiži povijesnoga interesa predstavljanjem drugoga broja *Zbornika Lovranščine* i time dokazalo da i površinski i demografski maleno mjesto može ravnopravno konkurirati na svojevrsnom „znanstvenom tržištu“. Uz podršku Općine Lovran, Primorsko-goranske županije te dviju tvrtki, svjetlo dana ugledao je i drugi broj *Zbornika*, čime se on počinje pozicionirati kao prepoznatljiva i priznata platforma za predstavljanje i popularizaciju povijesti te povijesti umjetnosti, kao i drugih tema iz prošlosti Lovrana i Lovranštine. Pored glavnoga urednika Igora Eterovića, *Zbornik* su uredili i Robert Dorčić, Ivana Eterović, Cvjetana Miletić i Sanja Simper. Broj uglednih recenzenta porastao je na impresivnih dvadeset i šest, čime je dodatno dobio na težini i ugledu.

Zbornik – sada već tradicionalno – otvaraju Cvjetana Miletić, koja u „Neka to bude naša dota“ (9-12) na čakavskom predstavlja radove u ovom svesku te Igor Eterović kroz „Riječ glavnog urednika“ (15-19), iz koje saznajemo da su radovi proizašli iz znanstvenoga skupa „Lovranski Stari grad – prošlost, sadašnjost, budućnost“ održanoga 16. travnja 2011. godine. Naglasak je skupa, a ujedno i *Zbornika*, na staroj jezgri Lovrana te